

PAU ORPÍ GILI
I LES MÚSIQUES DELS
GEGANTS DE LA CIUTAT
DE BARCELONA

Edita:

Colla de Ball de Bastons de Masquefa

Autor:

Juli Molano i Royo

Primera edició: 2010

Segona edició: 2013

Impressió:

Masquef@ula
Avda. Catalunya, 62
08783 Masquefa
Barcelona

© de l'edició: Colla de Ball de Bastons de Masquefa

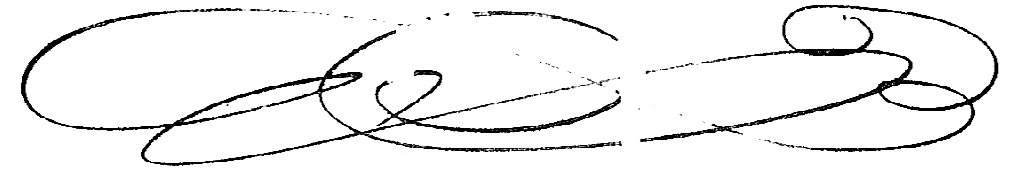
© del text: Juli Molano i Royo

© de les imatges: els autors i arxius esmentats

Fotografia coberta: Els Gegants de la Ciutat amb el flabiolaire Pau Orpí Gili i els portadors dels gegants.
Barcelona, 1910 – 1911

Imprès en paper ecològic
Novembre de 2013

Pau i Pepi Gili

**I LES MÚSIQUES DELS
GEGANTS DE LA CIUTAT**

DE BARCELONA

JULI MOLANO I ROYO

Colla de Ball de Bastons de Masquefa

TAULA

Nota a la segona edició	7
Pau Matador i la Música dels Gegants de la Ciutat de Barcelona	9
Particel·les musicals	26 - 38
Índex d'imatges i il·lustracions	40
Bibliografia i fonts	43

Nota a la segona edició

El desembre de 2010 vaig publicar aquest article en llengua catalana i el vaig depositar a la biblioteca municipal de Masquefa¹.

El Febrer del 2011 l'Ajuntament de Barcelona publicava un excel·lent treball sobre la història i la tradició dels Gegants de la Ciutat². A dia d'avui és l'obra més completa que ha investigat la presència dels Gegants de la Ciutat en una tradició - la processó de Corpus Christy - que és documentada a Barcelona ja des de l'any 1320³. Aquesta obra, junt a la que publicà el folklorista Joan Amades l'any 1934⁴, han tractat els temes de la música i els músics de flabiol i bombo que acompanyaven els Gegants en la processó.

Per bé que ambdues proporcionen una visió general del fenomen musical, calia veure si era possible d'ampliar la informació quant a les melodies que s'interpretaven en el decurs de la processó. D'aquí aquest treball que teniu a les mans.

¹ MOLANO i ROYO, Juli. *Pau Orpí i Gili i els Gegants de la Ciutat de Barcelona*, Masquefa, Colla de Ball de Bastons de Masquefa, 2010

² CARBÓ i MARTORELL, Amadeu. *El Llibre dels Gegants de la Ciutat*, Ajuntament de Barcelona, 2011

³ DURAN i SANPERE, Agustí. *La fiesta del Corpus*, Barcelona, Aymà, 1943

⁴ AMADES i GELATS, Joan., *Gegants Nans i Altres Entremesos*, Costumari Popular Català, La Neotipia, Barcelona, 1934

He aprofitat aquesta segona edició per incloure noves troballes musicals i imatges que fins el moment han estat inèdites i que “ van venir” mentre treballava en la biografia del flabiolaire Josep Pidelaserra Duran a. Gran Manel⁵ l'any 2011.

Han passat tres anys d'aquell 2010 i en aquest temps han esdevingut canvis sociopolítics generals prou importants en el conjunt de l'Estat espanyol - i en particular a Catalunya - que han accelerat una presa de consciència de país en la major part de la societat catalana. Ara més que mai aquest poble no només és conscient que és un país quant a la llengua i la cultura sinó que manifesta amb contundència el seu sentiment de ser-ho també políticament davant d'Espanya, d'Europa i de la resta del planeta. És per aquesta raó que he endegat la feina de traduir a la llengua anglesa tots els meus treballs i difondre'ls arreu amb l'esperança que el lector d'altres nacions que no entengui el català escrit pugui conèixer una mica més sobre les nostres tradicions i sobre el flabiol i els flabiolaires que ha tingut aquest país en la processó de Corpus de la ciutat de Barcelona.

Juli Molano i Royo

⁵ MOLANO i ROYO, Juli. *El Gran Manel: Un Croquis al Natural. Vida i peripècies del darrer trobador de Catalunya*, Colla de Ball de Bastons de Masquefa, Masquefa, 2011.

A les persones que han fet possible aquest article.

Als flabiolaires de tots els temps.

A tu que ho llegeixes.

El sol objecte d'aquest treball⁶ és el de detallar, dins el possible i amb el material d'estudi que ha sobreviscut al temps, quines eren les melodies que els flabiolers que acompanyaven els Gegants de la Ciutat entre els anys 1805 i 1930 interpretaven en la processó de Corpus Christy de Barcelona. Aquest marc temporal s'inicia amb l'any quan trobem la referència⁷ més antiga que es coneix d'un tipus melodia, la contradansa, al so de la qual ballaven aquestes figures.

Davant del dubte de si podem prendre aquest any 1805 per tal de referir-nos a la música i no pas al ball de la contradansa, com veurem més endavant, en el cas de les tonades recollides dels flabiolers, els substantius dansa i melodia són sinònims. Això vol dir que si per cas el títol de la partícula era el de *contradansa*, allò que tocaven els músics era una tonada de contradansa i no pas de polka.

El marc temporal d'anàlisi es tanca amb el darrer any que els Gegants de la Ciutat van participar en la vuitada de Corpus abans de la dictadura feixista imposada a Catalunya el 1939.

Els materials amb els quals hem treballat (excepte d'un sol cas que descriurem al seu torn) provenen del fons musical de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, depositat en forma de microfilm al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana (CPCPTC) a Barcelona. Aquests, llevat d'una partícula que hom pot datar amb tota seguretat l'any 1946 o després, corresponen a les notacions musicals que va fer el músic i folklorista Joan Tomàs Parés (Barcelona, 1896 – 1967) els anys 1927 i 1928.

⁶ Quant a la història de la tradició del Corpus i la història dels Gegants de la Ciutat de Barcelona podeu consultar la bibliografia adjunta aquest article.

⁷ AHCB. 1M1 caixa 22. *Prontuario Ceremonial para los sres. Obreros, formado en el año 1805*. Cap. 17.

Precisament va ser a partir del 1927 que Tomàs va col·laborar molt estretament per l'obra del Cançoner amb un altre no menys insigne folklorista i etnòleg, Joan Amades i Gelats (Barcelona, 1890 – 1959) de qui era veí i amic. En tant que Amades posava veu a les missions de recerca que la parella feia arreu Catalunya, de vegades en to familiar i fins sarcàstic, Tomàs recollia i notava meticulosament dels informants les tonades que anaven cantant, xiulant o interpretant amb algun instrument.

Tot i que és cert que són moltes les vicissituds ocorregudes al llarg dels 125 anys que tractarem, quant als intèrprets de la música que feien ballar o acompanyaven als Gegants de la Ciutat hem estudiat els casos dels tres principals flabiolaires dels quals tenim notícia que van tenir l'honor de fer ballar aquestes figures: Tomàs Bosch i Cuchi (c.1839 – 1910), Pau Orpí i Gili (1873 – 1941) i Josep Pidelaserra Duran (1882 – 1958)⁸.

El corpus musical que aquí analitzem consisteix en un total de 13 partícels notades per a ser executades per un sol músic, amb flabiol sec, que és el instrument que tradicionalment acompanyava aquests gegants en les seves processons, junt amb la percussió corresponent⁹.

Ja hem apuntat més amunt que les vicissituds dels anys han estat moltes, entre elles que els gegants ballessin al so de varis instruments executats per varis intèrprets al mateix temps o per instruments que no eren el flabiol sec i la corresponent percussió. Però aquests casos s'han de tenir com estranys a la festa tradicional del Corpus barceloní. En això, paga la pena de deturar-se un moment per recollir les paraules de Joaquim Robert Puigros (Barcelona, 1920) que explicava això en una entrevista que li vam fer a Masquefa l'Octubre de 2010:

“...Jo sóc del barri de la Barceloneta. Hi vaig néixer allà. Llavors a la Barceloneta teníem la millor processó de tota Barcelona. No era millor per res, només que aquella era la processó del poble, de la “marabunta”, sap? L'altre, la de la Plaça (Sant Jaume) era la oficial, la dels nens macos amb sabates i ben pentinats. (...) perquè vegi les

⁸ Per a un més gran coneixement de la vida i la obra d'aquests músics podeu consultar: (MOLANO: 2009) Els Matadors: un Croquis al Natural; (MOLANO: 2011) El Gran Manel: Un Croquis al Natural. Vida i peripècies del darrer trobador de Catalunya.

⁹ No hem tingut en compte una anotació que apareix en la partícula número 10 en la qual hom pot llegir *Oboe i timbal*. Aquest apunt del instrument emprat per a executar la melodia és clarament posterior a la notació original de la partícula i per cert que no és la lletra de Joan Tomàs.

diferències, en la cançó “El Gegant del Pi” aquest gegant balla pel camí, i el de la Ciutat balla pel terrat. Ara provi vostè de ballar amb sabates pel camí ple de pols. Se li embruten, oi? Les diferències hi eren. No fotem! Nosaltres els de la Barceloneta també hi anàvem, a la Plaça. A mi m’hi portava el meu germà, amb altres nois més grans que s’acostaven més aviat a veure les noies i, si podien, a “apretar” algun cul.

(...) Ara (2010) encara és pitjor perquè s’han carregat el flautista (sic) i han posat un conjunt. Abans era un sol home: (amb) una mà tocava la flauta (sic) i (amb) l’altre el tambor. Tot el pes de la música queia sobre ell. I es feia sentir enmig el brogit, aquell vell!¹⁰ Els que han posat ara ho fan molt bé, són molt (bons) músics, però no té res a veure amb l’emoció que feia sentir aquell sol home envoltat de mainada ordenant la sortida dels Gegants de l’ajuntament. Ara, jo sento aquests que toquen i sí, molt maco, però com ho toquen no és com ho feien abans, o com jo ho recordo, vaja, i si canvies les coses, llavors ja no pots dir que ho fas com sempre. Queda postís, com quan acabada la guerra – això era els primers anys – els van fer ballar (els gegants) el Cara al Sol¹¹. Oi que no lliga? Doncs, això mateix.”

L’obra que ens ha arribat de Tomàs de les melodies que s’interpretaven per fer ballar els Gegants a la Barcelona de finals dels anys vint del passat segle és realment extensa, considerant la matèria d’estudi. El corpus el componen un total de 12 partícels. Aquestes li sumarem una tonada de recent aportació¹² que ha fet nét del flabioler Pau Orpí. El senyor Jaume Orpí i Casas (Sant Llorenç d’Hortons, 1946) va notar-la de memòria i va explicar que l’havia après del seu tiet avi, Ton Orpí Gili, germà del flabiolaire dels Gegants de la ciutat, que també va ser deixeble i soci seu i de qui el nostre informant va aprendre els rudiments d’aquest instrument. Són doncs 13 les partícels que, un cop analitzades, resultaran en 10 tonades diferents.

¹⁰ Es refereix a Pau Orpí i Gili en la processó del 1929 o 1930

¹¹ És l'himne de la Falange Espanyola de les JONS. El va compondre el 1936 un grup d'escriptors convocats per José Antonio Primo de Rivera juntament amb Agustín de Foxá i altres membres de la direcció del partit amb música del compositor basc Juan Tellería, la composició es titula «Alba a Cegama»

¹² Dedicada el 19 de Setembre de 2010 a la Colla de Ball de Bastons de Masquefa, agrupació que el seu avi va acompanyar durant molts anys. Per saber més sobre aquest capítol de la vida del flabiolaire Pau Orpí veieu: (MOLANO:2009) *Masquefins i Bastoners*, Colla de Ball de Bastons de Masquefa, Masquefa, 2009

La major part del corpus fou notat per Tomàs en sentir el flabiol de Pau Orpí, en una sola sessió a Sant Llorenç d'Hortons (Alt Penedès) que va durar tres dies. Aquesta circumstància ens podria fer pensar que el llegat musical els gegants de Barcelona és obra d'un sol home i d'una sola època. No és el cas, com podrem veure. Si bé és cert que tres de les tonades són originals d'aquest flabioler i que es poden datar fàcilment el 1927 o abans, la resta podrien haver estat *passades* de generació en generació de flabiolers i constituir així el llegat musical de balls de gegants més antic i més extens que es conserva a tot Europa.

De la monumental obra musical que va recollir el mestre Tomàs al llarg de la seva vida (més de 10.000 tonades) vora una centena són catalogables com a balls de gegants de Catalunya. I d'aquestes 12 es poden provar que pertanyen a balls de gegants de Barcelona. El nombre es redueix encara més si comptem que han estat 6 les que trobem publicades a dia d'avui.

Quant a la difusió en paper d'aquestes músiques, i per tal de copsar bé el que descriurem ara, haurem de tenir present la diferència entre: partiel·la i tonada. *Partiel·la es la notació musical d'un sol instrument per a una tonada*. Trobarem en l'obra de Tomàs casos de partiel·les que amb petites variacions o afegiment de compassos són, en definitiva, i per entendre'ns, la mateixa música o tonada que trobem en una altra partiel·la.

L'any 1934 apareixen publicades les primeres músiques de gegants de Barcelona. L'obra és de Joan Amades¹³. En una luxosa reedició del llibre que va anar a càrrec de l'Arxiu d'Edicions Populars el 1983 veiem en la pàgina 78 una *Tonada d'un dels ballets propis dels Gegants de Barcelona*. En la següent pàgina també apareix una altra de diferent, publicada amb la mateixa descripció.

Haurem d'esperar fins el 1992 per trobar una altra obra que reculli més tonades de balls de gegants de Barcelona¹⁴.

En aquest opuscle hi han reproduïdes 3 que Tomàs designa específicament com a pròpies de Barcelona. A la pàgina 7 trobem la primera. És una melodia idèntica a la que ja publicava Amades el 1934 en la pàgina 78; seguidament, en la pàgina 8 trobem una altra que igualment correspon a la que Amades publicava en la pàgina 79 del seu llibre.

¹³ Veieu nota número 4

¹⁴ *Els balls de gegants. Reproducció de les partitures d'en Joan Amades*, Ed. Agrupació de colles geganteres de Catalunya, Barcelona, 1992